

1. ΚΕΙΜΕΝΟ:

Κ. Π. Καβάφη: «Ιθάκη»
(Κ.Ν.Α. Β' Λυκείου, σσ. 125-127)

2. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

2.1. Στοιχεία που αφορούν στο συγγραφέα, λογοτεχνικό περιβάλλον και λοιπά γραμματολογικά στοιχεία:

1. Ο Καβάφης έγραψε ιστορικά, φιλοσοφικά και ερωτικά ποιήματα¹. Σε ποια κατηγορία θα εντάσσατε την «Ιθάκη» και γιατί;
2. Το ποίημα δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Γράμματα* το 1911, όταν ο ποιητής ήταν 48 ετών. Ποια σημασία έχει αυτή η πληροφορία ως προς την αξιολόγηση του ποιήματος²;
3. Ποια ποιήματα θα μπορούσαν να θεωρηθούν ότι επηρέασαν τον Καβάφη κατά τη διαπραγμάτευση του θέματός του³;
4. Ποια είναι τα μυθολογικά στοιχεία του ποιήματος και ποια η λειτουργία τους στο ποίημα;
5. Ποια στοιχεία του ποιήματος δικαιολογούν το χαρακτηρισμό του Καβάφη ως «εντελώς ιδιότυπου» ποιητή;

¹ Η κατηγοριοποίηση αυτή των ποιημάτων του Καβάφη είναι εντελώς συμβατική, γιατί οι ομάδες συχνά επικαλύπτονται.

² Ο ποιητής ήταν δηλαδή σε ώριμη ηλικία, κατά την οποία είχε διανύσει και ο ίδιος ένα μέρος της πορείας του προς την «Ιθάκη». Το 1910 άλλωστε θεωρείται σταθμός στην ποίησή του, επειδή η μεταγενέστερη παραγωγή του Καβάφη είναι πιο σημαντική.

³ Ο Τ. Μαλάνος και ο Στρ. Τσίρκας θεωρούν ότι το ποίημα του Πετρώνιου «*Exortatio ad Ulysem*» επηρέασε τον Καβάφη. Ο τελευταίος ιδιαίτερα θεωρεί ότι ο Πετρώνιος έδωσε στον Καβάφη το προτρεπτικό ύφος και την ιδέα, αλλά ως προς το νόημα επηρεάστηκε από το ποίημα «*Στον Οδυσσέα*» του Στάθη Καραβία. Ο Γ. Π. Σαββίδης αμφισβητεί την επίδραση από τον Πετρώνιο και θεωρεί ότι ο Όμηρος, ο Δάντης και ο Τέννyson επέδρασαν «στην εναισθησία και την φιλοδοξία του Καβάφη» (π. *Δοκιμασία*, τ. 5, 1974, σ. 19). Πβλ. Ιλίνσκαγια Σ., *Κ. Π. Καβάφης*, εκδ. Κέδρος 1983, σσ. 65-66.

Βλ. επίσης την άποψη του Β. Κάσσου, π. η λέξη, τ. 23 (Μαρτ.-Απρ. 1983), σσ. 262-265, ότι τα δύο παραπάνω ποιήματα (του Πετρώνιου και Καραβία) είναι ασήμαντα και ότι το ποίημα του Καβάφη έχει μεγάλες ομοιότητες με το ποίημα του Joachim du Bellay «*Les Regrets*».

2.2. Δομή του κειμένου, επαλήθευση ή διάψευση μιας κρίσης με βάση το κείμενο, εκφραστικά μέσα και τρόποι του κειμένου (υφολογική διερεύνηση, αφηγηματικές λειτουργίες, επιλογές του δημιουργού σε διάφορα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης):

1. Το ποίημα έχει τόνο προτρεπτικό: Σε ποιον απευθύνεται ο ποιητής και τι τον παρακινεί να κάνει;
2. Από ποια οπτική γωνία απευθύνει ο ποιητής τις παραινέσεις του;
3. α) Ποιο ρηματικό πρόσωπο χρησιμοποιεί ο Καβάφης στο ποίημα αυτό;
β) Ποιο τόνο προσδίδει στο ποίημα η χρήση αυτού του προσώπου;
4. Ποιο είναι το μέτρο των στίχων του ποιήματος;
5. Ποιες τεχνικές (π.χ. αφήγηση, περιγραφή, πεζολογία κ.ά) χρησιμοποιεί ο ποιητής για να προβάλλει τις ιδέες του; Δώστε παραδείγματα.
6. Ποια είναι η δομή του ποιήματος (με βάση την πορεία του ταξιδιού);
7. Οι στίχοι 13-23 προβάλλουν τον εξωτικό κόσμο της Ανατολής: ποιες λέξεις δημιουργούν αυτή την προβολή;
8. «*Ήδη θα το κατάλαβες οι Ιθάκες τι σημαίνουν*» (στ. 36): Ποιο γνώρισμα της ποίησης του Καβάφη επισημαίνεται στο στίχο αυτό; Πώς το γνώρισμα αυτό υποβοηθά στη διατύπωση του βασικού νοήματος του ποιήματος;⁴
9. Ο «*διδασκισμός*» του Καβάφη έχει επισημανθεί από πολλούς μελετητές. Ποια στοιχεία του ποιήματος στηρίζουν αυτή τη διαπίστωση;
10. Να εκθέσετε τις απόψεις σας για τη γλώσσα που χρησιμοποιεί ο ποιητής.⁵

⁴ Για το νόημα του ποιήματος, βλ. την ερμηνεία του ίδιου του Καβάφη στο Λεχωνίτη: «Το νόημα του ποιήματος τούτου είναι απλούν και σαφές: Ο άνθρωπος εις την ζώην του επιδιώκων ένα σκοπόν (την Ιθάκην) αποκτά πείραν, γνώσεις και ενίοτε αγαθά ανώτερα του σκοπού αυτού καθ' εαυτού. Κάποτε δε την 'Ιθάκην', όταν φθάσει εις το τέρμα των προσπαθειών του την ευρίσκει πτωχικήν, κατωτέραν των προσδοκιών του· εν τούτοις η Ιθάκη δεν τον γέλασε διότι: Έτσι σοφός που έγινες, με τόση πείρα, / ήδη θα το κατάλαβες οι Ιθάκες τι σημαίνουν.»

⁵ Στην απάντησή σας να λάβετε υπόψη και την ακόλουθη άποψη του Σεφέρη: «...ο Καβάφης, μολονότι ανήκει στη λόγια παράδοση, συμπεριφέρεται προς τη γλώσσα σαν δημοτικιστής όχι βέβαια από την άποψη της ορθοδοξίας, αλλά από την άποψη της ψυχολογικής διάθεσης του ανθρώπου που θέλει να μιλήσει μια παρούσα λαλιά...»

11. Μελετητές επισημαίνουν πολλές αδυναμίες στο ποίημα, π.χ. ταυτολογίες στη γλώσσα («με τι ευχαρίστηση, με τι χαρά»), επαναλήψεις («να μάθεις και να μάθεις»)⁶, ερωτηματικά ως προς τη σύνδεση τίτλου - περιεχόμενου⁷, όμως το ποίημα αυτό είναι πολύ δημοφιλές. Μπορείτε να σκεφτείτε μερικούς λόγους για την τόση δημοτικότητά του;

2.3. Σχολιασμός ή σύντομη ανάπτυξη χωρίων του κειμένου:

1. Ποια ηθικά ερείσματα πρέπει να έχει όποιος επιχειρεί ένα ταξίδι προς μια Ιθάκη;
2. α) Γιατί θα πρέπει να εύχεται ο ταξιδιώτης να είναι μακρύς ο δρόμος;
β) Ποιες δυσκολίες μπορεί να αντιμετωπίσει κανείς ταξιδεύοντας προς την «Ιθάκη»;
3. Τι είδους αγαθά θα αποκομίσει ο ταξιδευτής από ένα τέτοιο ταξίδι;
4. Πόσος πρέπει να είναι ο χρόνος του ταξιδιού του κάθε Οδυσσέα, κατά τον ποιητή;
5. Γιατί η «υψηλή σκέψη» και η «εκλεκτή συγκίνησης» είναι προϋποθέσεις για τη συνέχιση του ταξιδιού;
6. Τι είδους «θέλγητρα» θα μπορούσαν να αποπροσανατολίσουν τον ταξιδιώτη;
7. Όταν φτάσει στον προορισμό του ο «Οδυσσέας», με ποιο πνεύμα πρέπει να αντιμετωπίσει μια ενδεχόμενη απογοήτευση;
8. Σε τι έγκειται ο πλούτος της Ιθάκης; Γιατί δεν πρέπει να απογοητευτεί απ' αυτήν ο ταξιδευτής;
9. Στο στίχο 29 ο καβαφικός ήρωας που φτάνει στην Ιθάκη χαρακτηρίζεται ως *πλούσιος* (τα *πλούτη* επανέρχονται στο στίχο 30). Σε ποια πλούτη αναφέρεται ο ποιητής;
10. Σε ποιους στίχους φαίνεται η ιδιαίτερη εκτίμηση που είχε ο ποιητής προς τη γνώση;
11. Αν συγκρίνετε το ταξίδι του Ομηρικού Οδυσσέα προς την Ιθάκη με εκείνες του καβαφικού ήρωα, ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές μπορείτε να εντοπίσετε;

⁶ Βλ. Παγανός Γ.Δ. κ.ά., *Νεοελληνικά διδακτικά δοκίμια για το Λύκειο*, εκδ. Παπαζήσης², σ. 54.

⁷ Βλ. Σαρακηνού Ι., «Παρατηρήσεις στην *Ιθάκη* του Καβάφη», π. *Δοκιμασία*, Β', σσ. 431- 433).

12. Τι σήμαινε η Ιθάκη για τον Οδυσσέα και τι για τον καβαφικό ήρωα;
13. Γιατί η Ιθάκη γίνεται «Ιθάκες» στο τέλος του ποιήματος;⁸
14. Ποιες λέξεις του ποιήματος λειτουργούν ως σύμβολα;
15. Τι συμβολίζουν στο ποίημα οι «Λαιστρυγόνες», οι «Κύκλωπες», ο «θυμωμένος Ποσειδώνας»; Σε ποια περίπτωση θα μπορούσαν να ανακόψουν το ταξίδι;
16. Η λέξη «Ιθάκη», με ποιες άλλες λέξεις ή έννοιες θα μπορούσε να αντικατασταθεί⁹;
17. Να επισημάνετε τις αρνήσεις των στίχων 4-12 («μη φοβάσαι ... ποτέ σου δεν θα 'βρεις κ.ά») και να ερμηνεύσετε τη λειτουργία τους.
18. Σε τι εξυπηρετεί η επανάληψη του στίχου 21 «όσο μπορείς πιο άφθονα ηδονικά μυρωδικά»;¹⁰

2.4. Σχολιασμός αδιδακτου λογοτεχνικού κειμένου:

Κ.Π. Καβάφης, «Όσο μπορείς»

*«Κι αν δεν μπορείς να κάμεις την ζωή σου όπως την θέλεις,
τούτο προσπάθησε τουλάχιστον
όσο μπορείς: μην την εξευτελίζεις
μες στην πολλή συνάφεια του κόσμου,
μες στες πολλές κινήσεις κι ομιλίες.»*

⁸ Βλ. Keeley E., *Η Καβαφική Αλεξάνδρεια*, εκδ. Ίκαρος, σσ. 62-64: «Ο πληθυντικός 'Ιθάκες', που χρησιμοποιεί ο ποιητής στον τελευταίο στίχο του ποιήματος, τονίζει το γενικευμένο, συμβολικό χαρακτήρα της εικόνας που προβάλλει εδώ: δεν είναι μόνο τούτη η νησιωτική πόλη, η πατρίδα του Οδυσσέα, μα όλοι οι τόποι, που έχουν τη δύναμη να κεντρίζουν τη φαντασία του ταξιδιώτη και να πραγματώνουν το πεπρωμένο...»

⁹ Σύμφωνα με το νόημα που της έδωσε ο Σεφέρης: «Η Ιθάκη σημαίνει ό,τι σημαίνει για τον καθένα». Βλ. επίσης την άποψη του Παπανούτσου, Παλαμάς, Καβάφης, Σικελιανός, Ίκαρος, χ.χ. σ. 176: «Οι 'Ιθάκες' πια, όχι η Ιθάκη, γιατί δεν είναι μία, αλλά πολλές και διάφορες - όχι μόνο στους διάφορους ανθρώπους, αλλά στον ίδιο άνθρωπο, κάθε φορά που βάζει σκοπούς και 'τέλη' στη ζωή του. Και τι σημαίνουν; Απλούστατα: ένα είναι κάθε τόσο το ιδεατό σημείο αναφοράς, που μας χρειάζεται μόνο και μόνο για να βρούμε πάλι το δρόμο, τον προσανατολισμό μας, όταν με κάποιαν εκτροπή τον χάνουμε. Αλλά δεν είναι το τέρμα που έχει αξία. Την αξία την έχει η ίδια η πορεία...».

¹⁰ Για τη σημασία της επανάληψης, βλ. τη μαρτυρία του ίδιου του ποιητή στο Γ. Λεχωνίτη, *Καβαφικά αυτοσχόλια*, Αθήνα, 1977 (α' εκδ. Αλεξάνδρεια 1942): «Ο αναγνώστης θα παρατηρήσει μια εμφαντική μνεία των μυρωδικών, τα οποία εδώ αναμφιβόλως συμβολίζουν τας ηδονικάς απολαύσεις».

*Μην την εξευτελίζεις παιίνοντάς την,
γυρίζοντας συχνά κ' εκθέτοντάς την
στον σχέσεων και των συναναστροφών
την καθημερινήν ανοησία,
ως που να γίνει σα μια ξένη φορτική.»*

Ποιος τρόπος ζωής προβάλλεται στο ποίημα του Καβάφη «Όσο μπορείς»; Να τον συγκρίνετε με τον τρόπο ζωής που υποβάλλεται στο ποίημα «Ιθάκη».

3. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΣΠΗΤΙ

1. Το ποίημα έχει παραινετικό χαρακτήρα. Αφού συγκεντρώσετε τις παραινέσεις αυτές, να τις μεταφέρετε στο γ' πρόσωπο, ώστε να αποδίδουν περιληπτικά το περιεχόμενο του ποιήματος.
2. Ποιο τρόπο ζωής προτείνει στο ποίημα αυτό ο Καβάφης; Τι θα αποκομίσει ο νέος από τη ζωή, αν ακολουθήσει τις συμβουλές του ποιητή;
3. α) Από πού αντλεί ο ποιητής το θέμα του;
β) Γνωρίζετε ποιήματα άλλων ποιητών με το ίδιο θέμα¹¹;
4. Πώς ερμηνεύετε τα πολύτιμα αγαθά («σεντέφια και κοράλλια, κεχριμπάρια κι έβενους / και ηδονικά μυρωδικά») που κερδίζει κανείς στο ταξίδι του;
5. Σας συγκίνησε το ποίημα αυτό¹²; Να αναπτύξετε τις εντυπώσεις σας από το ποίημα σε 200 περίπου λέξεις.
6. Ποια αξία έχει το ποίημα αυτό για τους νέους της εποχής μας; [Να γράψετε ένα μικρό δοκίμιο περίπου 150 λέξεων].

¹¹ Ο ποιητής φαίνεται να αντλεί την έμπνευσή του από τον Όμηρο. Το ίδιο θέμα όμως υπάρχει και στους αρχαίους τραγικούς ποιητές (Αισχύλο, Σοφοκλή, Ευριπίδη), στο Λατίνο ποιητή Οβίδιο, αλλά και σε νεότερους και σύγχρονους ποιητές: Δάντη, Τέννυσον, Τζόυς, Καζαντζάκη, Σεφέρη κλπ.

¹² Πρβλ. την άποψη μελετητών ότι το ποίημα αυτό μπορεί να δημιουργήσει είτε έφεση για ένα τέτοιο ταξίδι ή να αποθαρρύνει με το μελαγχολικό του τέρμα.

4. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΣΥΝΘΕΤΙΚΩΝ - ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

1. Να αναζητήσετε και άλλα ποιήματα του Καβάφη, στα οποία την αφετηρία της ποιητικής έμπνευσης αποτελούν τα ομηρικά έργα (π.χ. «*Τρώες*», «*Η κηδεία του Σαρπηδόνα*» κ.ά.) και να γράψετε ένα σύντομο δοκίμιο με θέμα τους τρόπους με τους οποίους ο ποιητής αξιοποιεί αυτά τα έργα.
2. Να συγκρίνετε το ποίημα αυτό με το ποίημα του Σεφέρη «*Πάνω σ' ένα ξένο σίχο*» (Κ.Ν.Λ. Α' Λυκείου, σσ. 214-216, καθώς και με το απόσπασμα από τη *Θεία Κωμωδία* του Δάντη [μετάφραση Τ. Κ. Παπατσώνη] (Κ.Ν.Λ. Α' Λυκείου, σσ. 473-475) και να επισημάνετε την οπτική γωνία από την οποία αντιμετωπίζεται το ίδιο θέμα.
3. Να συγκρίνετε τον τρόπο ζωής που παρουσιάζεται στο ποίημα αυτό με εκείνον που υποβάλλουν τα ποιήματα του Καβάφη «*Όσο μπορείς*», «*Θερμοπόλεις*», «*Τείχη*», «*Τρώες*» και «*Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον*». [Η εργασία αυτή να ανατεθεί σε ομάδα μαθητών].
4. Για τον Οδυσσέα η Ιθάκη ήταν ο νόστος, ο γυρισμός. Για τον καβαφικό ήρωα είναι ένας «πηγαιμός», χωρίς επιστροφή στην αφετηρία του ταξιδιού.
 - α) Να επισημάνετε κι άλλες τέτοιες διαφοροποιήσεις.
 - β) Έχοντας ως αφετηρία το συγκεκριμένο ποίημα, να δείξετε πώς λειτουργεί ή πώς μετασχηματίζεται ένας μύθος για να εξυπηρετήσει τις προθέσεις ενός ποιητή¹³.
5. Έχει υποστηριχτεί ότι η «Ιθάκη» του Καβάφη είναι επηρεασμένη από το ποίημα του ψευδο-Πετρώνιου «*Exortatio ad Ulysses*»¹⁴. Να παραλληλίσετε τα δύο ποιήματα¹⁵ και να δείξετε πώς μεταλλάθει ο ποιητής αυτή την πηγή έμπνευσής του.

¹³ Βλ. π.χ. πώς λειτουργεί ο αρχαίος μύθος στην ποίηση του Γ. Σεφέρη ή πώς πραγματεύονται τις περιπέτειες του Οδυσσέα οι συγγραφείς που αναφέρονται στην σημείωση 13.

¹⁴ Βλ. σημείωση 3.

¹⁵ Το ποίημα του Πετρώνιου είναι το ακόλουθο: «*Άσε τη χώρα σου και γύρισε παράλια ξένα. / Ω νεανία! Πραγμάτων πιο επικίνδυνων σειρά σε περιμένει. / Στα βάσανα μην υποκύψεις. / Του Δούναβη του απόμακρου τις όχθες να γνωρίσεις. / τον παγερό Βοριά, τα ειρηνικά βασίλεια της Αιγύπτου. / Τις χώρες που τον Ήλιο βλέπουν ν' ανατέλλει / και κείνες που τον βλέπουνε να γέρνει: / Πολόπειρος να φθάσεις, Οδυσσέα, σε τόπος άλλους.*»

5. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΚΡΙΤΗΡΙΟΥ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Κριτήριο για ωριαία γραπτή δοκιμασία

(45 λεπτά περίπου)

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ:

ΤΑΞΗ: ΤΜΗΜΑ:

ΜΑΘΗΜΑ: Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Κ. Π. Καβάφη, «Ιθάκη»

ΗΜΕΡ/ΝΙΑ:

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:

1. Α. Από τα παρακάτω να επιλέξετε εκείνα που θεωρείτε ως χαρακτηριστικά της ποίησης του Καβάφη (κυκλώστε τις σωστές απαντήσεις):

- α) πλούσια ομοιοκαταληξία
- β) πληθωρικός στίχος
- γ) λιτός λόγος
- δ) ρεαλισμός
- ε) διδακτικός τόνος
- ε) συμβολική χρήση ιστορικών προσώπων
- στ) πομπώδες ύφος
- ζ) πεζολογία
- η) γνήσιος λυρισμός
- ι) ειρωνεία

Β. Να δώσετε παραδείγματα των επιλογών σας από το συγκεκριμένο ποίημα.

.....
.....
.....
.....

Μονάδες 6

2. Ποιοι στίχοι, κατά τη γνώμη σας, περιέχουν την κεντρική ιδέα του ποιήματος;
Να τους αναλύσετε.

.....
.....
.....
.....

Μονάδες 4

3. Ποιες λέξεις του ποιήματος λειτουργούν ως σύμβολα και τι συμβολίζουν;

.....
.....
.....
.....

Μονάδες 4

4. Ποιες είναι οι ομοιότητες και ποιες οι διαφορές του Ομηρικού και του καβαφικού Οδυσσέα;

.....
.....
.....
.....

Μονάδες 6